

Cererin praznik v Ovidijevi “pratiki”

Poleg del, znanih tudi širši javnosti, kot sta virtuozne *Metamorfoze* in razvpita *Umetnost ljubezni*, je rimski elegik in epik Publij Ovidij Nazon (43 pr. Kr.–17 po Kr.) med drugim spesnil didaktično pesnitev z naslovom *Fasti*. Naslov pomeni “Koledar”, vendar bi bil morda še bolj posrečen prevod “Rimska pratika”, saj pesnik kronološko napreduje malone od dne do dne in pri vsakem datumu upesni motiv, ki se navezuje nanj. Po svojih besedah (*Žalostinke* 2,549–552) naj bi – vsaj prvotno – zasnoval po eno knjigo za vsakega izmed dvanajstih mesecev, vendar se je ohranilo le prvih šest, od januarja do junija: skupno 4972 verzov v elegičnem distihu. V motivih, ki zaznamujejo posamezne dni, se prepletajo tri teme: legende iz rimske zgodovine; astronomski podatki o vzhodih in zahodih ozvezdij (precej netočni) in miti, ki se nanašajo nanje; opisi običajev, obredov, razlage njihovega izvora. Zlasti zaradi zadnjega je delo pomemben kulturološki in religiološki vir, saj prinaša številne stvarne nianse običajev in praznovanj, ki bi nam sicer ostale neznane. Vrhu tega v maniri didaktičnih ajtioloških pesnitev pogosto navaja celo po več razlag – naravoslovnih, filozofskih, mitoloških, “zgodovinskih” – in nam tako omogoča dober vpogled v antično izročilo, če že ne v dejanski izvor obredov.

Čeprav je bil pesnik vezan na kronološko zaporedje v koledarju in na opisane tematske sklope – zgodovinskega, astronomskega in religioznega –, je v danem okviru vendarle lahko ustvarjal lastne poudarke in kombinacije. Ker je bilo precej zgodovinsko-mitoloških zgodb mogoče smiselno navezati na več priložnosti, jih je lahko umeščal v mesece in dneve po lastni presoji; tudi zgodbe, ki se navezujejo na ozvezdja, je lahko pripovedoval ob njihovem navideznem vzhodu ali pa zahodu. Vrhu tega dolžina pripovedi o posameznih dnevih niha od enega samega distiha do več sto verzov. Tako se v vsaki izmed ohranjenih šestih knjig oblikuje vodilni motiv, ki ji daje svojstven pečat; še več, lahko bi rekli, da se po dve knjigi med seboj dopolnjujeta.²

Četrta knjiga, v katero sodi dolga pripoved o žitni boginji Cêreri ob njenem prazniku (4,393–620), tako tvori par s tretjo knjigo, saj je tretji mesec – marec –

¹Dr. Nada Grošelj je samostojna prevajalka. E-naslov: nada-marija.groselj@guest.arnes.si.

posvečen vojnemu bogu Marsu, četrti – april – pa boginji ljubezni Veneri. Glede na svoji vlogi sta si ti božanstvi po eni strani protipola, po drugi strani pa sodita skupaj: v grški in rimski mitologiji sta veljala za ljubimca, Rimljani pa so v obeh videli celo svoja prednika. Venera naj bi bila mati Trojanca Eneja, ki se je rešil iz goreče Troje, prišel v Lacij in postal začetnik rimske države, kajti njegov sin Jul Askánij (od njega je izpeljevala svoj rod julijska rodbina, ki sta ji pripadala Julij Cezar in Avgust) naj bi ustanovil starodavno mesto Alba Longa, iz katerega je po strani svoje matere Ree Silvije izhajal ustanovitelj in prvi kralj Rima – Romul. Romulov oče pa naj bi bil prav Mars. Vendar se niti tretja niti četrta knjiga dejansko ne posveča tematiki, ki bi jo pričakovali glede na zavetnika obravnavanih mesecev, temveč prav nasprotnim motivom.³ Mars, denimo, opravlja v tretji knjigi zgolj naslednje vloge: z Reo Silvijo spočne Romula in Rema; pesniku pove zgodbo o tem, kako so Sabinke dosegle spravo med Rimljani, ki so jih ugrabili, in svojimi sorodniki; zaljubi se v Minêrvo in postane žrtev potegavščine. Podobno v četrti knjigi proti pričakovanjem ni erotične tematike: opis praznika floralije, ki je premoščal april in maj ter bil dejansko lasciven, je prihranjen za maj, medtem ko je v aprilski knjigi poudarek celo na kreposti in spodobnosti. S tem tonom se ujema tudi upesnitev starodavnega, prvotno grškega mita o tem, kako je bog podzemlja ugrabil Perséfono, hčer žitne boginje Démetre (s slednjo so Rimljani poistovetili domačo italsko boginjo Cerero, tako da so ji pripisali tudi Demetrino mitologijo), in se z njo oženil. Njena mati namreč ne miruje, dokler ne doseže, da lahko hči polovico časa preživi pri njej, v Ovidijevi različici pa se tudi izrecno pritožuje nad nespodobnim načinom, na katerega je dobila zeta.

Različico zgodbe o ugrabitvi Persefone (latinsko Prozêrpine) in Cererinem iskanju hčere je postavil Ovidij na 12. april, ko so se začele igre v čast Cereri. Organizirali so jih vsaj od leta 202 pr. Kr., njihov zadnji dan in obenem vrhunec pa je bil 19. april – datum starejšega, zgolj enodnevnega Cererinega praznika z imenom cerealije. Tega dne je v rimskem Velikem cirkusu (*Circus Maximus*) potekal poleg konjskih dirk tudi krut in očitno zelo star obred, da so liscam na repe privezali prižgane bakle in jih spustili v areno. O tem pripoveduje Ovidij v zvezi z 19. aprilom, 12. dan pa obeleži z uvodnim slavonspevom Cereri (4,393–416) in nato z zgodbo o Persefoni (4,417–620), ki jo predstavljamo v nadaljevanju.

Pražnja priložnost zahteva, naj pôjem o ropu device:	417
zgodbo zvečine poznaš, ⁴ nekaj izvédel boš zdaj.	
V morske širjave izteza tri skalne grebene Trizobi	
otok ⁵ (trikotasti lik dal mu je tudi ime),	420
Cererin ljubljeni dom. Številnih je mest vladarica,	
Hene ⁶ med njimi, kjer sad polje bogato rodi.	
Nekega dne Aretúza ⁷ h gostiji je zbrala božanske	
matere; z njimi je šla Cerera zlata ⁸ na pir.	
Hčerka ⁹ pa, v spremstvu vrstnic, ki so vselej ji delale družbo,	425
bosa je ubirala pot preko domačih poljan.	
Tik poleg senčne doline je kraj, orošen od škropečih	
kapelj vodé, ki z višav strmo udarja ob tla.	
Tam se iskrijo je barv, kar zmešati zna jih narava,	
travnik je pisan žarel v grozdih različnih cvetic.	430
Brž ko ga deklica ugleda, zakliče: "Le semkaj, družice,	
z mano nesite domov polna naročja cvetov!"	
Srca deklet omamil je plen s svojo prazno bleščavo,	
truda še čutijo ne, s tolikšno vnemo hité.	
Ena med njimi si polni košare iz voljnega vrbja,	435
druga ohlapne gubé, tretjo že krilo teži;	
ena nabira kalužnice, drugi je mar le vijolic,	
tretja nareže z ostjo nohta si makovih rož;	
nekaj jih ti, hijacinta, priklepaš, a nekaj marjetka;	
enim je timijan ljub, drugim spet detelja, mak ...	440
Koliko vrtnic je padlo in koliko rož brez imena!	
Njej sta najljubša snežen lilijin cvet in žafran.	
Vsa zatopljena polagoma skrene predaleč od deklic,	
te pa vodi korak v druge smeri kot gospo.	
Zdaj jo uzre brat očetov ¹⁰ in isti hip urno ugrabi,	445
temno zaprego podeč s plenom v podzemlje drvi.	
Kajpak Persefona krikne: "Ojòj, draga mati, pomagaj,	
rop mi grozi!", zraven svoj peplos pretrga na pol;	
vtem pa že Ditu ¹¹ zazeva prehod, saj konji njegovi	
komaj lahko še zdržé tujo luč belega dne.	450

Zbor spremljevalk s košarami, polnimi cvetja, jo kliče:
 “Pridi, Persefona, glej, kaj smo nabrale ti v dar!”
 Vendar odgovora ni. Zdaj v gôrah razleže se vpitje,
 vsaka si goli život bije v obupu s pestjo.
 Cerero – komaj je dobro prispela – osupnejo tožbe, 455
 v hipu vzdreče: “Gorje meni! Le kje si, otrok?”
 Vsa brez uma se v dir spusti kot traške menade;¹²
 te, kakor slišim, se las prosto spuščениh podé.
 Kot za teličkom, od vimena ugrabljenim, muka rodnica,
 zarod svoj išče povsod, kjer se svetlika kak gaj, 460
 tudi boginja da prosto pot vzdihom, a noga ji speši
 v strahu; iskati začne, Hena, od tvojih poljan.
 Res v bližini zapazi sledove dekliške nožice,
 vidi, da znani korak v prsti je pustil odtis.
 Prvi dan njenih iskanj lahko bi bil tudi poslednji, 465
 vendar so parkeljci svinj skvarili najdeno sled.¹³
 Že je v diru prešla Leontíne¹⁴ in val Amenána,
 že je daleč za njo, Akis, tvoj travnati breg;
 že je pustila za sabo Kíano, Anápove vrelce,
 Gelov vrtinčasti tok, kamor zabresti ne smeš. 470
 Že so Ortígija, mégarska polja, Pantágias daleč,
 daleč izliv, kjer Simájt morske valove poji,
 že je prešla votline Kiklóпов,¹⁵ puhteče od vignjev,
 kraj, ki mu dal je ime krivo usločeni srp,¹⁶
 Hímero,¹⁷ Dídimο, kmalu zatem Akragánt, Tavroménij, 475
 Mile, kjer bujno kipé pašniki svetih goved.
 Že je prišla v Kameríno, na Tapsos, v helórsko dolino,
 tja, kjer Êriks se pne v sapah zahodnih vetrov,
 že je skrbno prečesala Pelór, Lilibêj in Pahínos,
 tri štrleče roge svoje domače zemljé – 480
 sleherni kraj, kamor stopi, odjekne v obupanih tožbah,
 kakor če bridko ihti ptica, ker umrl je sin.¹⁸
 Enkrat zakliče: “Persefona!”, drugič pokliče spet: “Hčerca!”,
 vzklika menjaje zdaj to, zdaj zopet ono ime;
 vendar ne sliši Persefona Cerere, hčerca ne mame, 485

v zrak se razblini zdaj to, potlej še ono ime.
 Kjer le Ceres uzre pastirja, orača na polju,
 vsakemu krikne: "Je šlo tod mimo mlado dekle?"
 Že je deželo obarval en sam odtenek in tēma
 skrila je vse; že psom budnim zamrl je glas. 490
 V svod nad licem orjaka Tifója¹⁹ pa dviga se Etna,
 prst razgreta žari, koder plamti njegov dih.
 Tam si je vžgala dve smrekovi debli namesto svetilke,
 vse odtlej se za njen praznik smolníca prižge.
 Je globoka votlina v izjednem, hrupavem plovcu, 495
 kamor stopiti ne sme človek, ne divja žival:
 brž ko jo Ceres doseže, obuzda in vpreže dve kači
 v voz, a nato se poda v blodnje nad prščem morjá.
 Srečno se Sirtama²⁰ ogne in tebi, Haríbdá pri Zankli,
 vam, ki ste ladjam v pogin, Skiline pasje zveri,²¹ 500
 širnim prostranstvom Jadrána, Korintu na meji dveh morij,
 slednjič zanese jo pot v atiški varni pristan.
 Tu je prvič potrta počila na hladni skalíni:
 Kékropsov rod²² še sedaj reče ji "Žalostna peč".
 Dan za dnem je ždela negibno kot soha pod nebom, 505
 najsi je mesec sijal, najsi jo močil je dež.
 Sleherni kraj ima svojo usodo: kjer zdaj je Elévzis,
 Cererin hram,²³ je nekoč starček Kelēj kmetoval.
 Zdaj se je vračal domov in nesel želoda, robidnic,²⁴
 stresenih z vej, in suhljad: ta naj na ognju plamti. 510
 Drobcena hčérka je gnala dve kôzici s paše v planini,
 sinček pa, nežen fantič, v zibki je ležal bolan.
 "Mamica," pravi dekletce – boginjo ta vzdevek presune –,
 "kaj neki sama počneš sredi odljudnih pustinj?"
 Starec se prav tako ustavi, čeprav se šibi pod bremenom, 515
 vabi jo k sebi domov, kakor je v koči tesno.
 Ona se brani (privzela je lik stare žene in z avbo
 skrila lase), ko pa še sili, mu reče tako:
 "Zdrav mi ostani in oče za vedno; jaz hčér sem zgubila.
 Jojmene, koliko več sreče imaš kakor jaz!" 520

To je dejala in solzam podobna (saj boštvo ne joče)
 kaplja svetleča spolzi v tople gubé oblačil.
 Z njo pretakata solze še blago dekletce in stavec,
 slednjič pa vrli očaj takšne besede ji de:
 "Jaz ti želim, naj bo hči, ki jo iščeš, še živa in zdrava – 525
 ti pa le vstani! Naj moj dom ti ne bo pod častjo!"
 Zdaj mu odvrne: "Le vodi! Na pravo si struno zabrenkal!"
 Dvigne se s skale in gre voljno za starcem domov.
 Spotoma mož beseduje o sinkovi hudi boleznii:
 mali vso noč ne zaspi, sen ga ne reši nadlog. 530
 Tik preden stopi v ponižno kolibo, boginja utrga
 z divje ledine si cvet maka, ki trosi nam sen.
 V hipu pozabe – tako govoré – je pokusila ščepec,
 s tem pa, čeprav nevede, končno utešila si glad.
 Ker je prekinila post, ko noč je legla na zemljo, 535
 isto stori svečenik,²⁵ brž ko se zvezde prižgo.
 Komaj je prag prestopila, uzre prizor žalovanja:
 sleherni up, da otrok kdaj ozdravi, je zbledel.
 Najprej pozdravi še mater (klicali so jo Metanêjra),
 potlej pa milostno da malčku na usta poljub. 540
 Smrtna bledica zbeži, v telescu zapolje življenje:
 tolikšna moč je prišla s svetih boginjinih ust.
 Vsa družina je radostna – mati in oče in hčerka;
 razen njih treh ni nihčè drug pod to streho živel.²⁶
 Kmalu obed je nared:²⁷ kos skute, topeče se v mleku, 545
 jabolka, zraven pa zlat med, ki iz satja polzi.
 Blaga boginja odkloni, a tebi, otroček, da piti
 toplega mleka in v njem maka, da laže zaspiš.
 Že je zavladala noč in tihota spokojnega spanca;
 Ceres Triptólema²⁸ zdaj dvigne in vzame v roké, 550
 trikrat z dlanjo ga poboža in tri uroke izreče –
 takih besed umrljiv glas ponoviti ne sme –,
 slednjič zakoplje telesce v žareči pepel na ognjišču,
 kjer naj bi ogenj izžgal vse umrljive sledi.
 Mati, nespametno skrbna, se sunkoma vzdrami; z brezumnim 555

- krikom: "Le kaj mi počneš?" sina potegne na plan.
 "Zlo si storila," ji reče boginja, "čeprav nisi zlobna:
 tvoj materinski preplah zdaj je izničil moj dar.
 Fantek bo pač umrljiv, a vendar bo prvi na svetu
 polje zoral, posejal, slednjič pa letino žel."²⁹ 560
 S temi besedami gre in za njo se vleče meglica.
 Vrne se h kačama; voz šine na krilih pod svod.
 Zdaj zapusti izpostavljeni Súnion,³⁰ varni pirejski
 rt in ves desni predel grških obmorskih brežin;
 splava nad vode egejske, kjer jasno razloči Kiklade, 565
 vse prekrižari, kjer vre jonski in ikarski val,
 daleč prek azijskih mest odhiti do ožin Helespónta,
 zmedeno blodi vsevprek sredi nebesnih višav.
 Zdaj uzre spodaj Arabce,³¹ ki zbirajo miro, zdaj Inde;
 tu leži Libija, tam Méroa sredi puščav; 570
 že se bliža večernemu Rodanu, Renu in Padu,
 tebi, o Tibera (tvoj tok bo nekoč še močan).
 Kam me zanaša? Boginjinih romanj ne morem naštet:
 ni ga koticčka zemljé, kamor bi Ceres ne šla.
 Tudi po nebu potuje in prosi ozvezdji, ki morje 575
 níkdar ju ne osveži, bližnji sosedi ledu.³²
 "Vidve, arkadski ozvezdji – saj vama prav nič ne ostane
 skrito, ko v morsko vodó živ dan ne sklonita lic –,
 dajta, pokázita hčerko Persefono materi ubogi!"
 Reče, umolkne; tedaj da ji Medvedka nasvet: 580
 "Noč je brez krivde. Povprašaj o ugrabljeni deklici Sonce –
 širom sveta vidi vse, kar se podnevi godi."
 Sonce odvrne prošnjici: "Naj jalovi trud ti prihranim:
 Jupitrov brat je njen mož, tretje kraljestvo³³ njen dom."
 Dolgo je tiho tožila, naposled vladarju dejala 585
 z licem, v katero je bol vtisnila bridek pečat:
 "Mar si pozabil, od kod mi Prozerpina? Kajti če nisi,
 veš, da dolguješ ji prav tolikšno skrb kakor jaz.
 Z romanji križem sveta sem zgolj dognala resnico,
 ropar pa uživa še zdaj sad svojih podlih dejanj. 590

Vendar Persefona ni zaslužila tatu za soproga,
niti ni prav, da bi kdo z ropom postal najin zet.
Mar bi utrpela kaj hujše gorje, če zmagal bi Giges,³⁴
kot sem ga zdaj, ko imaš ti vso nebeško oblast?
Kar naj izbegne – še to bom prenesla, ne terjam osvete –, 595
le da jo vrne in s tem prejšnji popravi zločin!”
Jupiter skuša miriti njen srd, češ to je ljubezen.
“Tudi ni res, da bi tak zet nama bil pod častjo,”
pravi, “še sam nisem višji po stanu, saj jaz vladam nebu,
drugi brat vodam, a ta kralj je podzemnih praznin. 600
Če pa si vendarle nočeš premisliti, temveč ostaja
trden tvoj sklep, da razdreš spono zakonskih vezi,
dajva, še to poizkusiva – le da ni kaj zaužila;
kajti če je, bo ostal kralj iz podzemlja njen mož.”
Že si glasnik bogov³⁵ na ukaz nadene peruti, 605
v Tartar zleti in kot blisk vrne se s trdno vestjo.
“Deklica,” pravi, “je post prekinila s tremi semeni,
kakršna skrita leže v skorji granatnih sadov.”
Mater preplavi obup, kot hčer bi ta hip izgubila,
dolgo še traja, da moč v njej spet slabotno zatli. 610
“Zdaj tudi zame ni več obstanka na nebu,” zavzdihne,
“daj, da podzemeljski dól vrata še meni odpre!”
Res bi ubrala to pot, a Jupiter sveto obljubi:
hčerka za dvakrat po tri mesece sme na nebo.
Zdaj se Cereri vendar obličje in duh razvedrita, 615
venec iz klasja si spet dene na zlate lase;
polja, poprej omrtvela, rodijo obilen pridelek,
gumno kar poka, tako snop se kopiči na snop.
Bela je pravšnja za Ceres: za praznik oblécite belo,
ta dan ne nósi nihče volne temnikastih barv. 620

BIBLIOGRAFIJA

- FRAZER, J. G. (1996): *Ovid: Fasti*, ur. G. P. Goold, dvojezična izdaja in spremna besedila, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Mass./London.
- GROŠELJ, N. (2006a): *Praznično leto Rimljanov v pesmi: verzi o praznikih, običajih, ozvezdijih*, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- GROŠELJ, N. (2006b): *Klavdij Klavdijan: Ugrabitev Prozerpine*, prevod in spremna besedila, ISH, Ljubljana.
- HOLZBERG, N. (2001²): *Publius Ovidius Naso: Fasti = Festkalender: lateinisch und deutsch*, dvojezična izdaja in spremna besedila, Artemis & Winkler, Düsseldorf/Zürich.
- YORK, M. (1986): *The Roman Festival Calendar of Numa Pompilius*, Peter Lang, New York.

²Holzberg, 2001, 353–354, 356.

³Holzberg, 2001, 356–359.

⁴zgodbo zvečine poznaš: Morda namig na dejstvo, da je Ovidij upesnil ugrabitev Persefone že v *Metamorfozah* 5,341–661.

⁵Trizobi otok: Izvirno *terra Trinacris*. Že v Homerjevi *Odiseji* (11,107; 12,127; 12,135) se omenja otok "Trinakija", kjer je imel sončni bog Helij svoje govedo in ovce. Stari so ga poistovetili s Sicilijo, ime pa pojasnjevali z njeno trikotno obliko (iz grškega *thrinax* "trizob"). V pesniškem besednjaku Vergilija, Ovidija in srebrnih latinskih pesnikov je pogosta sopomenka za Sicilijo.

⁶Hena: Danes Enna, mesto na pobočju sicilskega hriba, pa tudi hrib sam. Ko se je z grško kolonizacijo Sicilije in južne Italije mit o ugrabitvi Persefone razširil po vsem Sredozemlju, so začeli dogodek navezovati na tamkajšnje kraje – na Kreto in zlasti na Sicilijo, predvsem na Heno in Etno. Hena je bila središče Demetrinega/Cererinega kulta s svetiščem, ki ga je boginji že leta 480 pr. Kr. postavil sirakuški tiran Gélon.

⁷Aretúza: Ime več krajev, jezer in izvirov, med katerimi je najznamenitejši izvir na otoku Ortígija pri Sirakuzah. Ta studenec oziroma njegovo nimfo je Ovidij povezal z mitom o ugrabitvi Persefone v obeh svojih upesnitvah, vendar vsakič drugače: v *Metamorfozah* Aretuza pove Cereri, da je videla pod zemljo Persefono kot Hadovo ženo (5,504–508), v *Fastih* pa je pravzaprav posredno odgovorna za ugrabitev, saj Cerera odide od doma zaradi njenega povabila na gostijo.

⁸zlata: Ker je boginja žita.

⁹Hčerka: Persefona.

¹⁰ *brat očetov*: Persefonin oče je Zevs/Jupiter, vladar bogov in obenem božanstvo neba. Tu je mišljen njegov brat Had, bog podzemlja, znan tudi pod grškim vzdevkom "Pluton" (*Ploúton*) ali v latinskem prevodu "Dis" ("Bogati").

¹¹ *Ditu*: V imenovalniku "Dis": Had oziroma Pluton, gl. prejšnjo opombo.

¹² *traške menade*: Menade ali bakhantke so bile častilke grškega vinskega boga Dioníza/Bakha, ki so ga častile z divjimi, ekstatičnimi plesi in obredi. O Dionizovem kultu je bilo že v antiki razširjeno mnenje, da je prišel iz pokrajine Trákije (v grobem današnje Bolgarije), kjer je bil zelo priljubljen.

¹³ *vendar so parkeljci svinj skvarili najdeno sled*: Rimljani so Cereri poleg pire žrtvovali tudi breje svinje, kar Ovidij poskuša pojasniti z razlago, da naj bi se svinja nekoč pregrešila proti boginji. V *Fastih* 1,349–353 pravi, da je spomladi izgrebala in pojedla posejano žito, v kategorijo njenih "grehov" pa najbrž sodi tudi zgodba, da je potacala Persefonine sledove in tako otežila Cererino iskanje. Pravilna razlaga tega obreda je, da naj bi po ljudski veri breja svinja še povečala boginjino plodnost in s tem možnost za dobro letino.

¹⁴ *Že je v diru prešla Leontíne ... Simájt*: Zaporedje, v katerem Ovidij našteva sicilska mesta in reke, je geografsko gledano hudo zmedeno; morda si je zgolj privoščil pesniško svobodo, morda pa Cererino pot nalašč prikaže kot zmedeno križarjenje, da poudari njen brezglavi obup. Hena je v središču Sicilije, mesto Leontini (danes Lentini) pa leži nekoliko južneje na vzhodni stranici sicilskega trikotnika. Od tod Cerera sprva nadaljuje pot ob vzhodni obali proti severu: Amenán je presihajoča reka, ki teče skozi Katáno (današnje Catanio) severno od Leontinov, medtem ko ima reka Akis (danes Fiume Aci) izliv severno od Katane. Nato pa se dogajanje na vsem lepem preseli na južni del vzhodne obale, k studencu Kiana (danes Ciane) pri Sirakuzah. Od tod krenemo proti zahodu, torej proti notranjosti otoka, navzgor ob toku reke Anáp (danes Anapo), ki ima izliv v morje malce južneje od Sirakuz. Toda ko že dosežemo jugozahodno stranico sicilskega trikotnika, kjer se izliva v morje reka Gélas (danes Fiume di Ghiozzo), spet preskočimo na vzhod v Sirakuze z otokom Ortigija in se od tod podamo proti severu: mesto Mégara in rečica Pantágias (zdaj Fiume di Porcari) sta na vzhodni obali severno od Sirakuz in južno od Leontinov, Simájt, največja vzhodnosicilska reka (današnja Giaretta), pa že severno od Leontinov in južno od Katane.

¹⁵ *votline Kiklópov*: Kateri kraj je mišljen, ni povsem jasno: kot delavnico boga ognja in kovaštva Vulkána ali njegovih pomočnikov Kiklopov so stari včasih opisovali vulkan Etna, včasih pa so jo umeščali na katerega izmed Liparskih ali Eolskih otokov (vulkanskega otočja ob severovzhodni Siciliji): na Líparo ali na Híero oziroma "Vulkánijo", današnji Vulcano, kjer še vedno izvirajo žvepleni vrelci in izparine. Glede na to, da so v nadaljevanju naštetih sami kraji na severu Sicilije, gre najverjetneje za Liparske otoke.

¹⁶ *kraj, ki mu dal je ime krivo usločeni srp*: Po grških izrazih za "srp" (*drépanon*, *zánklon*) sta se imenovali dve mesti na severni obali Sicilije: Drépan (danes Trápani) na skrajnem zahodu in Mesána (danes Messina, ital. Messina) s starejšim imenom "Zankla" (*Zánkla*) na skrajnem vzhodu. Ker je bil doslej govor izključno o vzhodni polovici otoka (večinoma celo o vzhodni obali), je najbrž mišljena Mesana.

¹⁷ *Hímero ... Pahínos*: Od tod dalje se kraji vrstijo popolnoma brez reda. Mesto Hímera in otok Dídima sta prav tako ležala na severni sicilski obali oziroma ob njej, vendar je bila Hímera že na njeni zahodni polovici, medtem ko se z omembo Didime (današnja Salina, najvišji med Liparskimi otoki) spet vrnemo na vzhod. Akragánt ali Agrigént (danes Agrigento) leži na zahodnem delu jugozahodne stranice in Tavroménij (danes Taormina) na severnem delu vzhodne, Mile pa na severni obali blizu Mesane, ki je bila njihovo matično mesto. Mesto Kamerína (tudi Kamarína) se je nahajalo na jugozahodni obali Sicilije, okoli 80 km zahodno od jugovzhodnega rta Pahína, polotoček Taps(os) (danes Magnisi) in reka Helór (danes imenovana Abisso, v zgornjem toku Tellaro ali Telloro) pa na vzhodni: prvi v megarskem zalivu, v podobni razdalji od Pahina kot Kamerina, druga pa približno na pol poti med Tapsom in Pahinom. Gora Êriks (danes Erice) stoji na skrajnem zahodu otoka, malce severneje od Drepana. Pelór, Lilibêj in Pahín(os) so skrajne točke Sicilije: Pelor se je imenoval njen severovzhodni rt (zdaj Capo Peloro), Lilibêj njeno najzahodnejše mesto (zdaj Marsala), velika vojaška in trgovska postojanka, Pahin pa jugovzhodni rt (zdaj Capo Passero).

¹⁸ *kakor če bridko ihti ptica, ker umrl je sin*: Namig na zgodbo o Prokni in Filoméli. Proknin mož, traški kralj Terêj, je posilil njeno sestro Filomelo in ji nato odrezal jezik, da ga ne bi mogla izdati, toda Filomela je upodobila dogodek na vezenini in jo poslala Prokni. Tedaj se je Prokna Tereju maščevala tako, da je ubila njenega sina Itisa in mu postregla z njegovim mesom. Ko je Terej ugotovil, kaj se je zgodilo, je poskušal sestri ubiti, vendar so se vsi trije spremenili v ptice: Terej v smrdokavro in – v rimskih različicah – Filomela v slavčka, Prokna pa v lastovico. S svojim oglašanjem naj bi Prokna še danes tožila za mrtvim sinom.

¹⁹ *Tifój*: V Heziodovi *Teogoniji* (v. 820–868) stoglava pošast, ki jo rodi Zemlja po porazu Titanov kot novega Zevsovega nasprotnika, vendar jo Zevs (ali Pálada Atena) premaga. Po enem izmed izročil je pokopan pod Etno on, po drugem pa Gigant Enkélad.

²⁰ *Sírta*: Dva peščena zaliva v severni Afriki: Mala Sirta (Gabeški zaliv, arabsko Qabes, tj. Kabes) v Tuniziji in Velika Sirta (arabsko Sidra) v Libiji. Morje v njunih plitvinah je bilo znano kot razburkano in nevarno za ladje.

²¹ *Haríbda pri Zankli ... Skiline pasje zveri*: V grški mitologiji je bila Haribda (ali Karibda) smrtonosen vrtnec v Mesinskem, torej zankelskem, prelivu med Sicilijo in Italijo, Skila pa morska pošast s šestimi glavami (vsaka je imela po tri vrste zob) in dvanajstimi nogami, ki je živela v votlini nasproti Haribde. Pri Homerju, ki v 12. spevu *Odiseje* opisuje Odisejevo plovbo mimo njene votline, se Skila oglašča z bevskanjem mladega psa, pri poznejših avtorjih, na primer Vergiliju (*Ekloge* 6,74–77; *Eneida* 3,420–432), pa je opasana s tropom lajajočih psov ali volkov.

²² *Kékropsov rod*: Atenci, tako imenovani po legendarnem prvem kralju Aten Kekropsu.

²³ *Elévzis, Cererin hram*: Elevelína, atiško mesto kakih 20 km severovzhodno od Aten, kjer je bila ugrabljena Persefona po starodavnem izročilu vrnjena Demetri/Cereri. Znameniti so bili elevelzinski misteriji, tajno jesensko bogoslužje v Demetrino čast, ki je poustvarjalo navidezno smrt in ponovno rojstvo žita. Iz te vsebine se je verjetno razvila mitološka zgodba o odhodu Persefone (hčere žitne boginje, torej poosebitve žita) pod zemljo in o njeni vrnitvi.

²⁴ *želoda, robidnic*: Po antičnem izročilu se je človek hranil z nabiralništvom – z zelišči in travami, pozneje pa zlasti z želodom –, dokler se ni naučil pridelovati žita.

²⁵ *svečenik*: Demetrin/Cererin. Udeleženci elevzinskih misterijev so se po Demetrinem zgledu podvrgli postu in ga, ko je napočil večer, prekinili z obrednim pitjem pijače iz ječmenove vode, začinjene z meto. V prvotni različici zgodbe, izpričani v najstarejšem ohranjenem viru, homerski *Himni Demetri* (ok. 7. stol. pr. Kr.), je namreč boginja zaužila to mešanico.

²⁶ *razen njih treh ni nihčè drug pod to streho živel*: To, da so sestavljali gospodinjstvo zgolj ožji družinski člani, poudarja Ovidij kot dokaz drastično skromnega načina življenja, saj je imel v antiki običajno tudi reven človek sužnja.

²⁷ *Kmalu obed je nared*: Prizor z revno družino, ki gostoljubno deli svoj skromni živež s tujcem (v resnici preoblečenim božanstvom), je še ena v nizu Ovidijevih upesnitev starega toposa o smrtniku, ki nevede izkaže gostoljubje bogovom in je zato poplačan. Najznamenitejši primer je zgodba o Filémonu in Bávkiidi v *Metamorfozah* (8,616–724), v *Fastih* pa ji je podobna zgodba o starcu Hiriêju, ki za nagrado na stara leta dobi sina Oriona (5,495–544).

²⁸ *Triptólem*: V najstarejši pripovedi o ugrabitvi Persefone, *Himni Demetri* (v. 153, 473–479), je omenjen zgolj kot eden od elevzinskih veljakov, ki jih je Demetra uvedla v svoje misterije, pozneje pa je napredoval v razširjevalca poljedelstva v njeni službi. Začeli so ga upodabljati kot mladeniča, ki potuje na krilatem vozu (pozneje na vozu z vpreženi- ma kačama) in širi boginjinine darove po svetu.

²⁹ *a vendar bo prvi na svetu / polje zoral ... žel*: Ker Triptolem v tej različici zgodbe velja za izumitelja poljedelstva, je nekoliko nedosledno, da pesnik omenja “orača na polju” (izvirno *arva colentem*, poljedelca oz. obdelovalca polja) že zgoraj v 487. verzju, ko naj te dejavnosti sploh še ne bi bilo.

³⁰ *Súnion ... Helespónta*: Sunion je predgorje, ki tvori južno konico Atike, Pirej pa rt pri Atenah z atenskim pristaniščem. Egêjsko morje je del Sredozemskega morja vzhodno od Grčije in Jonsko – v rimski poziciji slovi kot viharno – zahodno od nje; Ikar(ij)sko morje je jugovzhodni del Egejskega morja, medtem ko so Helespont današnje Dardanele. Cerera torej krene od vzhodne grške obale še dalje proti vzhodu (nad Egejsko morje), se obrne proti zahodu, prečka Grčijo in preišče Jonsko morje, nakar se spet vrne na vzhod in nadaljuje pot proti Aziji.

³¹ *Arabce ... Tibera*: Cerera prodre na vzhod vse do Indije, nato pa se vrne na zahod in gre od juga – Libije ter starodavnega mesta Mêroa (na vzhodnem bregu Nila, ok. 200 km severovzhodno od Kartuma) – proti severu k “večernim”, tj. zahodnim rekam Evrope.

³² *ozvezdji ... bližnji sosedi ledu*: Ozvezdji Veliki voz oziroma Veliki medved in Arktofilaks ali “Čuvar medveda”, znan tudi kot Volar (Boótes). Njun nastanek, medsebojni položaj na nebu in dejstvo, da Veliki medved na severni polobli nikoli ne zaide, torej da se nikoli ne okoplje v morju, so Grki med drugim razlagali z naslednjo legendo: Veliki medved naj bi bil nekoč lepa Kalisto, hči arkadskega kralja Likáona (zato govori Ovidij o “arkadskih” ozvezdijih) in spremljevalka deviške boginje Artémide/Diane. Ker je zanosila z

Zevsom/Jupitrom, jo je njegova ljubosumna soproga Hera/Junóna spremenila v medvedko. Ko je njen sin Arkád na lovu nekoč naletel nanjo, je ni spoznal in jo je hotel ubiti, toda Jupiter je to preprečil s tem, da je oba prestavil na nebo kot ozvezdji. Kalisto je postala Veliki medved, Arkad pa njegov Čuvar – ali, po drugih različicah zgodbe, najsvetlejša zvezda v Čuvarju Arktúr. Toda Junona je v svoji maščevalnosti prosila morsko boginjo Tetíjo, naj se Medved nikoli ne osveži v morju.

³³ *tretje kraljestvo*: Podzemlje. Prvi dve kraljestvi sta nebo, ki mu vlada Zevs/Jupiter, in vodovje, ki mu vlada Pozêjdon/Neptun (prim. v. 4,599–600).

³⁴ *Giges*: V grški mitologiji je eden od treh Hekatonhêjrov (grško "Storokcev"), orjaških sinov Urana (Neba) in Gaje (Zemlje) s po 50 glavami in 100 rokami. V najstarejši različici, opisani v Heziodovi *Teogoniji*, jih Uran zapre v podzemlje, toda Zevs jih osvobodi in z njihovo pomočjo premaga svojega očeta Krona ter druge Titáne (v. 617 isl.). Poznejši avtorji pa jih pogosto prilikujejo Gigántom ali Titanom in opisujejo kot Zevsove nasprotnike.

³⁵ *glasnik bogov*: Grški Hermes oz. rimski Merkur. Kot sla bogov so ga upodabljali s krilatimi sandali in včasih tudi s krilato kapo.